

Tengely Adrienn

· főiskolai docens, Eszterházy Károly Egyetem, Eger
· tengely.adrienn@uni-eszterhazy.hu

A KATOLIKUS ÉS PROTESTÁNS FIATALOK ELKÉPZELÉSEI A KÖZÉP-EURÓPAI NÉPEK EGYÜTTMŰKÖDÉSÉRŐL AZ 1930-AS ÉVEKBEN

*Plans of the Catholic and Protestant Youth for the Cooperation of
Central European Peoples in the 1930s*

*Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje
Evrope u tridesetim godinama prošlog veka*

Trianon sokkjából az ország nehezen tért magához. Az utána következő években a legtöbb ember számára egyértelmű volt, hogy jövő csakis az elcsatolt területek visszaszerzésében, a revízióban lehet. Az egyházak is – legalábbis külső megnyilvánulásaikban – teljesen azonosultak ezzel az eszmével, a hivatalos irredenta politika támogatóivá váltak. Azonban az 1930-as évek elején az egyházi körök uszályában megjelent egy új nemzedék, amely ezzel szemben a Duna-völgy összefogását és egységbe szerveződését hirdette. A katolikus és a protestáns fiatalok elképzeléseit nagy vonásokban párhuzamba állíthatjuk egymással, de ezen az irányzaton belül jóformán annyiféle áramlat létezett, ahányan foglalkoztak a kérdéssel. A sok azonos vonás mellett viszont néhány nagyon lényeges jellemző alapján teljesen elkülöníthetőek a katolikus és a protestáns elképzelések, amelyek a felekezeti különbségekben gyökereztek. Jóllehet mind a két csoport a Duna-völgyi összefogás szükségességét hirdette, a leglényegesebb különbség közöttük abban van, hogy ezt mely népek részvételével képzelték el. A katolikusok egyértelműen Nyugat felé fordultak Kelettől elzárkózva, a szövetségeseiket mindig Nyugaton keresték, elsősorban a katolikus Ausztriában. Ezzel szemben a protestánsoknál épp fordított a helyzet, ők Kelet, illetve Dél felé tekintettek, elsősorban Romániával és Jugoszláviával keresve a kapcsolatot.

Kulcsszavak: Horthy-korszak, Trianon, Közép-Európa, egyházak, ökumenizmus

BEVEZETÉS

Trianon sokkjából nehezen tért magához az ország. Az utána következő években a legtöbb ember számára egyértelmű volt, hogy jövő csakis az elcsatolt területek visszaszerzésében, a revízióban van. Az érzelmi okokon kívül ezt erősítette a társadalomban a Horthy-rendszer propagandája is, miszerint minden baj forrása az ország megcsönkítése, és a leszakított területek visszaszerzése egyszeriben megoldaná a gazdasági és a társadalmi problémákat, Magyarország újra „Mennyország” lenne. Az egyházak is – legalábbis külső megnyilvánulásaikban – teljesen azonosultak ezzel az eszmével, a hivatalos irredenta politika támogatóivá váltak. Azonban az 1930-as évek elején az egyházi körök uszályában megjelent egy új nemzedék, amely ezzel szemben a Duna-völgy összefogását és egységbe szerveződését hirdette.

Az 1930-as évek kezdetén a magyar szellemi élet egy sajátos erjedés állapotába került. A fiatalság kért magának szót, „egy olyan fiatal, új nemzedék, [...] amelynek tagjai ugyan még az egykori Osztrák–Magyar Monarchia polgáraiként jöttek a világra, de a »régii jó békevilágról« semmiféle személyes tapasztalatuk nem volt már. Mérhetetlenül távolinak is érezték azt a kort. E nemzedék számára már magától értetődő életkeret volt a trianoni Magyarország, erre reflektáltak, ezzel voltak elégedetlenek” (DOROMBY 1975: 171–173). Ez a mozzanat jelent meg a katolikus és a protestáns társadalmon belül is, a fiatal értelmiség meglátta, szóvá tette és megoldási lehetőségeket keresett a gazdasági, politikai, szellemi és társadalmi élet problémáira. Jóllehet egyáltalán nem lehet egységesnek tekinteni ezt a csoportot, politikai beállítottságuk alapvonása azonos volt: szemben álltak a merev konzervativizmussal, és nyitottak voltak az új eszmékre.

A KATOLIKUS REFORMNEMZEDÉK ELKÉPZELÉSEI
KÖZÉP-EURÓPA JÖVŐJÉRŐL

A katolicizmus konzervatív irányzata külpolitikai elképzeléseinek alapja az ezeréves Szent István-i birodalom volt. Ők nem „Közép-Európában”, illetve valamilyen nagyobb egységben gondolkodtak, hanem „Nagymagyarországban”, csakis ebben látták a térség nemzetiségi, politikai és gazdasági problémáinak megoldását, valamint – a legtöbb katolikus – a Habsburg-restaurációban. Ebből a körből emelkedett ki Turi Béla prelátus munkássága. Turi már nem a Szent István-i Magyarországon gondolkodott, mivel annak megvalósítását már lehetetlennek tartotta. Tervezeteinek alapja ez a felismerés, de véleménye szerint a magyarságnak az a hivatása, hogy Közép-Európa

rendjét és békéjét megszilárdítsa, így ahhoz, hogy ezt mégis megvalósíthassa, szövetségesekre van szüksége. Turi változó koncepcióinak állandó szereplője az Ausztriával való együttműködés gondolata, mely az aktuális politikai helyzetnek megfelelően időnként kiegészült más országokkal: Olaszországgal, Lengyelországgal, Csehszlovákiával. A Habsburg-restaurációt jó megoldásnak tartotta mind Magyarország, mind Ausztria esetében, de nem feltétlenül szükségesnek. Nagyon fontos és jellemző motívum munkásságában a katolicizmus nagy szerepe az államok politikai szerveződésében, mivel szerinte ez a közös szellemiség fontos összetartó erő Közép-Európában, ahol a faj és a nemzetiség ezt a szerepet nem tudja betölteni (TURI 1935).

A katolikus reformnemzedék élénken érdeklődött a kor aktuális kérdései iránt, így a Duna-völgyiség problémája is komolyan foglalkoztatta őket. A korábbi elgondolásokkal szemben ők egészen új szempontból tekintettek a kérdésre: ezt nemcsak magyar ügynek vélték, hanem egész Közép-Európát vizsgálták, és ebbe helyezték bele – az ilyen vagy olyan határokkal rendelkező – Magyarországot. A korszakban általánosan elterjedt nézetet, a pánszláv és pángermán térhódítás veszélyének gondolatát, ők is magukévá tették (KoSz 1935. jún. 15. 195–196, 1937. márc. 1. 146–147, 1938. ápr. 1. 222; ÚK 1935. máj. 18. 22–23; KOKAS 6; PAPP 3; ARADI 1934: 113–117), s egyeseknél ehhez társult még a Balkán-paktumban – Bulgária kivételével – teljes egyetértésre jutott pravoszláv Balkán miatti aggodalom is (ARADI 1934: 113). Ezen „eszmei” fenyegetettség mellett azonban látták a sokkal kézzelfoghatóbb közös problémát is a térségben, azt, hogy az utódállamoknak a gazdasági önellátásra irányuló próbálkozásai sorra kudarcba fulladtak, csakúgy, mint Magyarországiéi.

Az „aktívkatolikusok” – ahogy időnként lapjuk, az „aktív katolikus orgánumnak” nevezett *Korunk Szava* után nevezték őket – a Duna-völgyi kis népek valamilyen szintű politikai összefogásában látták a megoldást a problémákra, melynek révén egyrészt védekezni lehetne a külső veszedelem ellen, másrészt pedig lehetőség adódna a terület gazdasági életének helyrebillentésére is. Az együttműködés jellege tekintetében azonban már meglehetősen eltértek a vélemények. Mégis voltak bizonyos általános jellemvonások (KoSz 1932. dec. 15. 9–10, 1933. ápr. 15. 121–122, 1933. szept. 15. 295–296, 1935. jún. 15.–júl. 1. 195–196, 1935. szept. 1. 286–287, 1935. szept. 15. 299–300, 1935. nov. 15. 379–380; KaSz 1936/4. 453–460; ARADI 1934: 117–120, ARADI 1936; KOKAS 8).

Nézzük meg először, hogy a nagy Duna-völgyi összefogásban milyen szerepet szántak Magyarországnak, illetve a magyarságnak. Általános a vélemény, miszerint a magyarság „első az egyenlők között”, melynek magához kellene ragadnia a közép-európai rendezés vezérszerepét és maga köré

gyűjteni Szent István elvei alapján a környező népeket (KoSz 1935. nov. 15. 377–380; ÚK 1935. nov. 15. 21; ARADI 1934: 117–120).

A Habsburg-kérdésben sokkal eltérőbb álláspontokkal találkozunk, a katolikus fiatal nemzedék már egyáltalán nem nevezhető egységesen legitimistának. Igaz, Bajza József, Széchenyi György és N. Czike Gábor a dinasztiát közép-európai misszióval megáldott uralkodócsaládnak tartotta, amelynek hivatása a kis népeket egységbe fogni, s így biztosítani Európában és a Duna völgyében a hatalmi egyensúlyt, illetve ezáltal a békét (KoSz 1935. jún. 15. 195–196, 1938. febr. 1. 94, 1935. szept. 1. 286–287, 1935. szept. 15. 299–300). Mások azonban egészen másképp vélekedtek. Kokas Elemér tervezetében nem foglalt állást ebben az ügyben, amiből arra következtethetünk, hogy nem tartotta elsőrendű, meghatározó jelentőségűnek a kérdést, Aradi Zsolt pedig úgy vélte, hogy a Habsburg Monarchia végcélként nem fogadható el, csakis közbenső állapotként mint pacifikáló erő (KOKAS 6; ARADI 1934: 119).

Témánk szempontjából a legjellemzőbb és talán a legérdekesebb kérdés a katolicizmus mint vallás, illetve kultúra szerepe a Duna-völgyi gondolatban. Ez az „aktívkatolikusoknál” egy olyan motívum, amelyet szinte mindnyájan kiemelnek valamilyen formában, ebben a kérdésben tűnik ki igazán politikájuk vallási-egyházi alapja. Hiszen a katolicizmus „neobarrokk” virágzásának korában járunk, és ezek a fiatalok mindnyájan rendkívül vallásosak, a francia eredetű, komoly hitéleti elmélyülést hirdető „új lelkiség” követői voltak (DOROMBY 1975: 173). A katolicizmust tartották Közép-Európa legfőbb összetartó erejének. Aradi szerint csak ennek alapján lehet Ausztria és Magyarország közép-európai birodalom, és „akik a katolikus kultúrát védik, azok a magyar és szerves Duna-völgyi kultúrát védik” (ARADI 1934: 120–121). Bajza Józsefnél eleve katolikusként szerepel a magyarok, osztrákok, csehek, szlovákok, horvátok, szlovénok, rutének által a Balkán-paktumban létrejött ortodox balkáni tömörülés ellensúlyozására létrehozandó Duna-völgyi államszövetség (KoSz 1935. jún. 15. 195–196, KaSz 1936/4. 234–235) – annak ellenére, hogy ezek egy része egyáltalán nem volt tisztán katolikus felekezetű nép. Talpassy írásaiban nem a kultúra, hanem – lényeges különbség! – a katolikus hit „forrasztja egybe eltéphetetlenül és letagadhatatlanul” a Duna-völgyi népeket, mely véleménye szerint erősebb, mint a politikai ellentétek, melyek elválasztják őket (KoSz 1937. márc. 1. 146–147). Egyébként meglehetősen „nagyvonalúan” kezelték ezt a gondolatot, gyakran „megfeledezve” arról, hogy Közép-Európában igen nagy számban élnek protestánsok is, a sokkal inkább pravoszláv, mint latin kultúrával rendelkező ruténokról nem is szólva. Igaz, ezt az ellentmondást általában azzal igyekeztek feloldani, hogy a protestánsok is a nyugati, latin

kultúra gyökeréből táplálkoznak. Széchenyi az, aki sokkal objektívebben nem katolikus, hanem keresztény, illetve nyugati jelzőt használ a Duna-vidéki kultúra és a létrejövendő államszövetség megjelölésére (KoSz 1935. szept. 15. 299–300).

A FIATAL PROTESTÁNS NEMZEDÉK „DUNAVÖLGYISÉGE”

A református egyházi vezetésben is voltak, akik a közép-európai kérdésben jóval liberálisabban és demokratikusabban gondolkodtak, mint ahogyan „elvárták” volna tőlük. Ezt a csoportot elsősorban Balthazár Dezső tiszántúli püspök és az 1936-ban bekövetkezett halála után hivatalában őt követő Révész Imre debreceni lelkész képviselte, illetve a hozzájuk csatlakozó Karácsony Sándor, Victor János, Bereczky Albert és Sebestyén Jenő (KORMOS 1983: 278). Nem támogatták a rendszer irredenta külpolitikáját, Balthazár 1930-ban a francia kormány külügyi bizottsága előtt bírálta a magyar vezetés tevékenységét, és a német orientáció helyett a szomszédos államok felé való közeledést ajánlotta Kossuth Duna-konföderáció terve alapján. Mondanunk sem kell, hogy itthon ezt nem hagyták szó nélkül... (KORMOS 1983: 280, LENDVAI 1987: 16, KÓNYA 1967: 77–79).

A protestáns fiatalok körében is általános volt a vélemény, hogy a pánszláv és pángermán veszély, illetve a gazdasági egymásrautaltság miatt közeledni kell a szomszéd népekhez. Ezek az elgondolások különböző szinten jelentek meg, voltak, akik csak egymás megismerésére buzdítottak, mások már a kölcsönös megbékélés szükségességét hangoztatták, a legtöbben pedig eljutottak a közép-európai népek tényleges együttműködésének gondolatáig, sőt a Duna-konföderáció eszméjéig is (MÚ 1934. szept. 1. 6–7, 1935. febr. 15. 4, 1935. márc. 15. 2, 1935. szept. 15. 3–4, 1936. jan. 1. 3–4, 1936. máj. 1. 3–4, 1937. ápr. 1. 6, 1937. máj. 6. 3, 1938. máj. 26. 5, 1938. okt. 6. 4–5, 1939. okt. 21. 1, 1940. febr. 15. 3; DV 1934. nov. 13–14, 1934. dec. 7–8; PAP 1936: 152–160). A katolikus elképzelésekhez képest újdonságként értékelhetjük a fiatal protestánsok közép-európai jövőterveinek azon csoportját, amelyben már nincs szó a magyarság vezető szerepéről, hanem egyenlő félként tekintenek minden nemzetre (DV 1934. dec. 7–8; MÚ 1936. jan. 1. 2–3, 1936. máj. 1. 3–4, 1937. ápr. 1. 6, 1938. máj. 26. 5).

A fiatal protestáns értelmiség elgondolásainak általános jellemvonásait keresve ki kell emelnünk a nagyhatalmak iránti bizalmatlanságot, és ebből kifolyólag azt, hogy a Duna-völgyi kérdés megoldását nem tőlük, hanem a közép-európai ifjúságtól várták, csakúgy, mint az „aktívkatolikusok” (MÚ 1936. jan. 1. 2–3, 1936. máj. 1. 3–4, 1936. aug. 1. 4, 1937. ápr. 1. 6; ÚM 1933. jún. 135, 140). A Habsburg-restauráció eszméje csak ritkán merült fel

terveikben, akkor is csak úgy, mint egy elhibázott, halva született ötlet (MÚ 1937. ápr. 1. 6, 1937. máj. 6. 3; ÚM 1933. jún. 135, 140).

Témánk tekintetében a protestáns fiatalság fő fórumai a katolikusokkal ellentétben elsősorban nem a folyóiratok, hanem a két világháború között virágkorukat élő ifjúsági egyesületek – a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE), a Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség (MEKDSZ) és a Soli Deo Gloria (SDG) voltak. Mivel minden összefogás alapja a másik megismerése és értékeinek megbecsülése, ezt a gondolatot az ifjúsági szervezetek munkája különösen felkarolta.

A MEKDSZ anyaszervezete, a Keresztyén Diákok Világszövetsége rendszeresen rendezett délkelet-európai konferenciákat, szintén a különböző nemzetiségű fiatalok barátsága érdekében (MRZSL 23. 6. d. A MEKDSZ munkájáról történeti áttekintés). Ezekről jóval több információval rendelkezünk a diáklapok révén, melyekben a résztvevők beszámoltak társaiknak élményeiről és benyomásairól. Ezekből és a néhány fennmaradt konferenciafüzetből az a kép rajzolódik elénk, hogy a találkozóik hivatalos programjában nem voltak politikai témák, csak vallásiak, azonban a fiatalok beszélgetéseiben, eszmecsereiben gyakran előkerültek a politikai kérdések is. Ezek a találkozók nagyon jó lehetőségek voltak a környező népek véleményének megismerésére, a különféle nézetek kicserélésére és a kapcsolatok kiépítésére, ami – a Világszövetség céljainak megfelelően – a nemzetek megbékélése felé mutatta az utat (MRZSL 23. 2. d. Zweite Ost- und Südost-europäische Führer Konferenz, Visegrad, 1923. Apr. 9–16., Programm für die Mitteleuropäische Tagung 11. bis 15. Sept. 1933 im Zwingliheim, Wildhaus, Schweiz). Előfordult, hogy még a Duna-völgyi politikai összefogás gondolata is felmerült. Az 1933-as rezei konferencián a cseh és magyar résztvevők tartottak egy privát megbeszélést is a közös ügyekről, s eljutottak egy Duna-völgyi államszövetség gondolatáig is (DV 1933. okt. 35–36).

Az 1935-ös csamkoriai konferencián konkrét tervek is születtek a délkelet-európai keresztény fiatalság együttműködésére: egymás konferenciáit fokozottabb mértékben fogják látogatni, egymással levelezni fognak, tanulmányutakat szerveznek a szomszéd országokba, ösztöndíjat létesítenek egymás kultúrájának a megismerésére, valamint felállítanak egy állandó bizottságot a kapcsolatok kiépítésére. Itt merült fel egy egészen különleges kezdeményezés is: a magyar küldöttség felvetette egy háromnyelvű (magyar, román, szláv) délkelet-európai folyóirat megalapításának gondolatát. Azonban ez a vállalkozás anyagi szempontból meghaladta a szövetség erőit, és ezért egy negyedévenként 15 oldalas mellékletben állapodtak meg a Világszövetség már meglévő New Sheetjében német és francia nyelven (DV 1935. júl.–szept. 3.). Ebből végül is három szám jelent meg: 1937 november-

rében, 1938 márciusában és 1940 júniusában (MRZSL 23. 6. d. A MEKDSZ munkájáról történeti áttekintés 1918–1945).

A KIE nem konferenciákat rendezett a megbékélés érdekében, hanem nemzetközi táborokat, ahol az ellenséges viszonyban levő nemzetek fiai kötetlenül találkozhattak egymással, és a közös élmények révén megismerhették és megszerethették egymást, valamint kicserélhették gondolataikat „a nagy nemzetközi kérdésekre Jézusnál keresve a feleletet” (Éb 1931. febr. 73–74). Magyarországon is többször rendeztek ilyen tábort a dunavecsei KIE-üdülőtelepen a Duna menti fiatalok részvételével (MI 1936. júl.–aug., 1938. aug.).

A „dunavölgyiség” eszméje az SDG-ben is erőteljesen jelen volt, munkájának szinte minden területét áthatotta (MRZSL 24. a., 3. d. Az SDG vezetői gyűlésének jegyzőkönyve 1935. júl. 10.). Megbeszéléseket, vitákat folytattak a témáról és a szövetség külügyi osztálya ankétot is rendezett a különböző budapesti diákszövetségek részvételével a közép-európai kérdések megvitatására (TÓTH 1983: 175; DENKE 1993a: 393). Keresték a kapcsolatot is a többi Duna-völgyi nép ifjúságával (MRZSL 24. a., 3. d. SDG vezetői gyűlés jegyzőkönyve 1934. júl. 28.; DENKE 1993a: 389), a szomszédos népek jobb megismerése érdekében többször is román és szlovák nyelvtanfolyamot szerveztek a szövetség tagjainak (DENKE 1993a: 390, 393; MRZSL 24. a. 3. d. SDG közgyűlési jegyzőkönyv 1936. júl. 2–4., 1940. jún. 30., 24. a. 4. d. SDG Intézöbizzottsági jegyzőkönyv 1932. okt. 4.), a *Magyar Út* 1934–1935-ös számaiban pedig a környező népek irodalmáról jelent meg cikksorozat (MÚ 1934. dec. 1. 4, 1935. febr. 1., 1935. márc. 15. 2). Pályázatokat is kiírtak a megbékélésről, karöltve a többi protestáns és nemzetközi ökumenikus ifjúsági szervezettel (MRZSL 50. f. 1. d. Boér Elek levele Makay Miklóshoz 1936. jan. 29., 50. f. 1. d. Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság jegyzőkönyve 1938. máj. 18., 50. 2. d. 5/4 Henriad: The Joint Oecumenical Youth Comission: How and why it came to be 1936, 10.; DENKE 1993a: 400–401). Habár sok pályamű érkezett be, elolvasva őket azt állapíthatjuk meg, hogy a diákság elképzelése a nemzetközi helyzetről csak általánosságot tükröz, a munkákban semmilyen konkrét politikai jellegű elképzelés nem található, helyette a vallási fejtegetések a meghatározóak (MRZSL 50. f. 1. d. Makay Miklós hagyatéka). Ennek ellenére a nemzetközi versenyben Magyarország előkelő helyezéseket ért el, az idősebbek kategóriájában második, a fiatalokéban pedig harmadik díjat nyert (DENKE 1993a: 401).

Az SDG sok előadást is rendezett a témával kapcsolatban, elsősorban a híres és népszerű Szerda Esték keretében (KULIFAY 1993: 456–464; MRZSL 24. a. 3. d. SDG Szellemi és Társadalmi Bizottság jegyzőkönyve

1934, SDG Közgyűlési jegyzőkönyve 1941. okt. 19., 24. a. 4. d. SDG Misz-sziói Bizottság jegyzőkönyve 1932, SDG Közgyűlési jegyzőkönyv 1933. júl. 30.) és a balatonszárszói SDG konferenciákon (ÁZSÓTH 1990). De más fórumokon is gyakran felmerült Közép-Európa kérdése, 1929-ben a főiskolás fiúkonferencián Szentpéteri Kun Béla tartott előadást Forrongó Európa (nemzeti kérdés, háború-béke, Páneurópa) címen (MRZSL 24. a. 2. d. SDG Intézőbizottsági ülés jegyzőkönyve 1929. ápr. 17.), 1933-ban a főiskolai vita-üléseken a világbéke kérdését tárgyalták (MRZSL 24. a. 4. d. SDG főiskolás fiúmunka jegyzőkönyve 1932); a Jogász és Közgazdász Collegiumban pedig Szakáll Lajos beszélt a dunai államok gazdasági együttműködéséről (MRZSL 24. a. 34. d. Jogász és Közgazdász Collegium munkájáról jelentés).

A két Debreceni Diéta volt a legnagyobb hatású diákkonferencia időszakunkban, amelyen ez a téma felmerült. Az első Diétát 1935. március 22-e és 25-e között rendezték meg a Református Kollégiumban az SDG debreceni csoportja, a katolikus Szent László Kör és az Árpád Bajtársi Egyesület szervezésében. A tanácskozás jelentőségét jelzi, hogy a debrecenieken kívül az ország más felsőoktatási intézményeiből is sokan részt vettek rajta (MÚ 1935. máj. 1. 3, 1936. ápr. 15. 5–6, 1936. júl. 1. 5; FM 1936. jún. 121–122). A konferencia két témakört ölelt fel: a magyarság problémáját, valamint Magyarország és Európa kapcsolatát. Ami számunkra a tanácskozás különös jelentőségét adja, az a revízió, illetve a Duna-völgy kérdésében kialakult általános vélemény: „A szavaló irredentizmusnak vége kell, hogy legyen. A Duna völgyében élünk. Ez megváltoztathatatlan tény, tehát más megoldás nincs, mint keresni a közeledést az itt élő népekkel. [...] Ma egy kiút van számunkra, ha az itt élő népekkel a saját érdekeink szerint rendezkedünk be egy konföderációs megállapodás útján létrejövő valamilyen államkeretben. [...] A revíziót ma Duna-völgyi konföderációnak hívják” (FM 1935. szept. 148–149; TÓTH 1983: 119–120).

Egy év múlva, 1936. március 26-a és 28-a között megrendezték a második Debreceni Diétát is, melyen ismét foglalkoztak Közép-Európa kérdésével. A konferencia résztvevői újra „az európai népek konstruktív közösségébe” való beilleszkedés fontosságát hangsúlyozták, valamint az egyetértés szükségességét a környező nemzetekkel (TÓTH 1983: 130–135).

A fiatal, útkereső protestáns nemzedék Duna-völgyi elképzeléseinek bemutatása során még két fontos csomópontot kell megemlítenünk: az 1942-es és 1943-as szárszói konferenciát és a Márciusi Frontot. Habár egyik sem tekinthető egyházi jellegű eseménynek, illetve mozgalomnak, a protestáns fiatalok rendkívül nagy számban vettek részt bennük, azonban mindkettő olyan bőséges szakirodalommal rendelkezik, hogy jelen tanulmányban fölösleges részletesen foglalkoznunk velük (HAVAS 1993: 274–314;

GYŐRFFY 1983; ÁZSÓTH 1990; Szárszó 1993; DENKE 1993b: 420–431; FÉJA 2003; Fél évszázad 1989; KOVÁCS 1980; SALAMON 1980; PINTÉR 1987; A Márciusi Front és Debrecen 1987; Márciusi Front 1987).

AZ ÖKUMENIKUS MOZGALMAK MUNKÁJA KÖZÉP-EURÓPA MEGBÉKÉLÉSÉÉRT

Az I. világháború szörnyű pusztításai következtében a különféle protestáns felekezetek között hatalmas összefogási hullám indult meg, hamarosan csatlakoztak hozzá az ortodox egyházak is. Az ökumenikus együttműködés megindulásának legfőbb indítéka az a reménység volt, hogy ha a keresztény egyházak együttesen hallatják hangjukat, akkor megakadályozhatják az újabb háborúk kitörését. Elsősorban a Nathan Söderblom vezette Universal Christian Council for Life and Work mozgalom tevékenységének egy része irányult erre a célra, valamint a World Alliance for Promoting International Friendship through the Churches és az International Fellowship of Reconciliation nevű szervezetek dolgoztak ennek érdekében. Ezek a különböző mozgalmak hamarosan összehangolták munkájukat, és az 1930-as években már nagy közös nemzetközi konferenciákat szerveztek, és hangzatos nyilatkozatokat adtak ki a háború elítéléséről és a népek közötti barátságról. Természetesen tisztában voltak azzal, hogy Közép-Európa milyen háborús veszélyeket hordoz magában, ezért ebben a térségben különösen igyekeztek a népek közti megbékélésen munkálkodni regionális konferenciák szervezésével (ROUSE–NEILL 1954; OTTLYK 1979; BÉKÉS 1993; MAKAY 1941), noha Magyarországon az ökumenikus mozgalmakat annak gyanúja kísérte, hogy valójában a párizsi békerendszer és a nemzetközi status quo fenntartására szerveződtek (MRZSL 2. f. II. 21. d. 837/39; BH 1924. jan. 6.).

A World Alliance konferenciáiról nagyon kevés forrással rendelkezünk, csak arról értesülünk, hogy 1923. július 4-én Újvidéken délszláv, román, magyar és bolgár, 1923. július 16-án Budapesten magyar és csehszlovák, 1924. június 1-jén pedig Pozsonyban osztrák, csehszlovák és magyar delegátusok – a szervezet nemzeti bizottságainak képviselői – részvételével tartottak megbeszéléseket. A találkozók lefolyásáról csak annyit tudunk, hogy a különböző nemzetiségű résztvevők között fontos viták zajlottak, különösen a nemzeti és vallási kisebbségek problémáiról (Handbook 1930: 69).

Az International Fellowship of Reconciliation is szervezett délkelet-európai konferenciákat 1924-ben Strambergben, 1925-ben Gammingban és 1934-ben Lundenbergben, de ezekről nem rendelkezünk semmilyen közelebbi információval (STEVENSON 1941: 15).

Magyarországon is rendezett a World Alliance és a Life and Work közös ifjúsági szervezete, a Joint Ecumenical Youth Commission egy közép-európai ökumenikus ifjúsági konferenciát 1936 őszén. A tanácskozás 1936. november 13-a és 16-a között zajlott le Budapesten bolgár, román, jugoszláv, görög, lengyel, osztrák és csehszlovák küldöttek részvételével. Magyarországot 15 személy képviselte, szintén különböző felekezetek küldötteként. Jelentőségét az adja, hogy eredeti célja szerint kimondottan a Duna-völgyi problémák megbeszélése lett volna a feladata, de hamarosan belátták a szervezők, hogy a kisebbségi kérdés olyan kényes téma, amely nem kerülhet a konferencia középpontjába az utódállamok vak sovinizmusa miatt (PAP 1936: 113; MRZSL 50. f. 1. d. 5/1; A Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság jegyzőkönyve 1936. jún. 9.; 50. 3. d. Budapest 1936. cs. Siegmund-Sulchze 1936. jún. 22-i és szept. 10-i levele Makay Miklóshoz). Végül a tanácskozás általános témája „Az ökumenizmus problémái és eredményei” lett, ami azt mutatja, hogy a politikai jellege elhalványult, és inkább a vallási szempontok kerültek előtérbe (MRZSL 50. f. 1. d. 5/1 Budapest 1936 cs. Regional Oecumenical Conference of the Youth Commission, Budapest, 6–9. or 20–23. nov. 1936; Oecumenical Youth Conference of the Central European and Balkan Countries, Budapest, 13–16. nov. 1936). Igaz, a konferencia – valószínűleg csak belső használatra készült – magyar nyelvű ismertetője szerint az a feladata, hogy „bátran szemébenézzen azoknak az akadályoknak, amelyek e két világ [a nyugati protestáns és a keleti ortodox] ifjúságának együttműködését meggátolják. Közös princípiumaink alapján megvitatjuk azokat a kérdéseket, amelyek elsősorban a közép-európai és balkáni ifjúságot foglalkoztatják” (MRZSL 50. f. 1. d. 5/1 Budapest 1936 cs.).

Másfél évvel később, 1938 áprilisában Pozsonyban is szervezni akartak egy ehhez hasonló rendezvényt, melynek témája: a „Szeretet és Igazságosság a nemzetközi életben” lett volna (MRZSL 50. f. 4. d. Biéves 1938 cs.), de ezt néhány héttel a kitűzött időpont előtt bizonytalan időre – valójában örökre – elnapolták a csehszlovák politikai helyzet miatt (MRZSL 2. f. II. 21. d. 3322/1939).

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy csakis a regionális, kis létszámú találkozókra volt ilyen nyitott és megbékélés felé hajló a hangulat. A nagy nemzetközi ökumenikus konferenciákon épp az ellenkezőjéről hallunk, a magyar küldöttek – csakúgy, mint a többi közép-európai delegátus – nem a megbékélést keresték, hanem ezeket a konferenciákat olyan nemzetközi fórumoknak tekintették, ahol Magyarország igazságának ügyét sikeresen lehet propagálni (MRZSL 2. f. II. 21. d. Erdöss Károly és Vasady Béla jelentése az 1937-es oxfordi és edinburghi konferenciákról, 2. f. II. 21. d. 4690/1934, 2. f. II. 21. d. B. Kiss Júlia jelentése az amszterdami konferenci-

áról 1939. aug. 9.). Ez nemcsak a jellegbeli különbségből következett – bár az természetes, hogy egy kisebb, családi hangulatú megbeszélésen jobban megnyílnak a résztvevők egymás előtt –, hanem abból is, hogy a Keresztény Diákok Világszövetségének regionális találkozóira az amúgy is a szomszéd népekkel való megbékülést hirdető MEKDSZ küldte ki fiataljait. Viszont a nagy nemzetközi konferenciákra a református és az evangélikus egyház vezetése delegálta a résztvevőket, a kormánnyal közösen adva az anyagi támogatást, így érthető, hogy a hivatalos magyar revíziós álláspont propagálását várták el tőlük.

KITEKINTÉS – TERVEZETEK A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁNI KÖZÉP-EURÓPAI HELYZETRŐL

1943-ban – készülve a világháború utáni nemzetközi rendezésre – a genfi Világegyháztanács tanulmányi konferenciák rendezésére kérte fel az egyes országok ökumenikus bizottságait Az egyház és a nemzetközi rend témában, hogy megismerjék a különböző népek kereszténységének elképzeléseit a jövőről, s hogy összevetve ezeket a világ közvéleménye elé tárják (MRZSL 2. f. II. 29. d. Az Egyházak Világtanácsa; NÉMETH 2001: 543). Magyarországon is kijelöltek egy ökumenikus bizottságot a kérdés megvitatására és a vélemény kidolgozására, azonban ez csak részben tudott összeülni, így végül is Ravasz László püspök végezte el a munkát egyházi és világi szakemberekkel való egyeztetések útján. Ezt a tervezetet sikerült még a német megszállás előtt Genfben kijuttatni, s onnan elismerő nyilatkozatok érkeztek róla, mivel ez volt az egyik legrészletesebben kidolgozott tanulmány (MRZSL 2. f. II. 29. d. Jelentés a konvent külügyi albizottságának 1944–46-os munkájáról). Ennek eredeti példánya sajnos az ostrom alatt megsemmisült, pedig nagyon érdekes dokumentum lenne azzal kapcsolatban, hogy a református egyházi vezetés hogyan képzelte el Magyarország jövőjét. Genfben megtalálható állítólag a kiküldött tanulmány (MRZSL 2. f. II. 1946. cs. Questionnaire on the Churches and World Order), de ezt nem állt módunkban megszerezni.

Habár az egyházi vezetés állást foglalt a kérdésben, a Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság vezetői mégis szükségesnek tartották, hogy az ifjúság is hallassa hangját az ügyben, ezért 1943 decemberében Mátraházán összehívtak egy konferenciát, s ennek anyagát és nyilatkozatát szintén elküldték a Világegyháztanácsnak (PAP 1992: 12, 15). A tanácskozáson a legnagyobb hatást Szabó József miniszteri tanácsos, egyetemi magántanár A béke lehetőségei című előadása gyakorolta a hallgatóságra. Az ő megállapításait a konferencia szóról szóra a magáévé tette, és nyilatkozatában

kihirdette: „Az az ellenséges viszony, amely jelenleg a magyarság és a szomszédos kisépek között fennáll, természetellenes. Ezek a népek egymásra vannak utalva. Érdeellentéik lehetnek; de közös érdekeik sokkal súlyosabbak. És testvérek a Jézus Krisztusban. A magyar egyházaknak fel kell hívniuk ezeknek a nemzeteknek az egyházait, kíséreljék meg egyesült erővel összehozni népeiket, amelyek egymásra találását eddig is főleg idegen érdekek akadályozták” (A keresztyén ember 1946: 117–118).

Két és fél évvel később, 1946. július 11–13-án – még a párizsi békeszerződés aláírása előtt – az Ökumenikus Ifjúsági Bizottság megrendezte második konferenciáját, ezúttal Budapesten, a Hűvös-völgyben. A tanácskozás témája hasonló volt, továbbra is a világ és a magyarság jövőjének kérdését feszegették. Ezen már jóval többen vettek részt, de a Duna-völgyi kérdésekben az álláspontok most is nagyjából megegyeztek. Minden résztvevő a nemzetek valamilyen politikai egységbe szervezése mellett foglalt állást, bár eltérőek voltak a vélemények arról, hogy ez időszerű-e, illetve hogy az összefogást csak Duna-völgyi vagy egész európai szinten képzelik el (A keresztyén ember 1946: 166). A konferencia nyilatkozatára megint Szabó József elképzelései gyakoroltak döntő hatást: „A területileg elkülönülten élő (nemzeti) kisebbségek sorsát területestől együtt népszavazástól kell függővé tenni. [...] A kisebbségvédelem problematikájában csupán kis részletkérdés, de Délkelet-Európa szempontjából annál jelentősebb az erdélyi kérdés. A magyarországi Ökumenikus [sic!] Ifjúsági Bizottság szerint merőben ellentétben áll az atlanti és San Franciscó-i karta szellemével, de a politikai bölcsesség alapelveivel is, ha ezt egyszerűen a büntető-jutalmi-hatalmi politika régi rossz receptjével, diktatórikusan oldjuk meg. A tárgyilagos megoldás az, ha Erdélyt se Romániához, se Magyarországhoz nem csatolják, hanem független állam, Kelet Svájc (Jászi) lesz; [...] az ott élő nemzetek ugyanis területileg nem határolhatók el, s nagy tömegeik következtében áttelepítésük vagy kivándorlásuk is nehézségekbe ütköznének. A dunai népek várhatóan kialakuló regionális konföderációjának pedig Erdélyország tagja lenne, s így a Dunamedence gazdasági egységét ez a megoldás a világpolitika észszerű alakulása esetén nem veszélyezteti majd” (A keresztyén ember 1946: 340–342).

A két deklarációt összehasonlítva szembevetünk, hogy a második sokkal konkrétabb, körülhatároltabb elképzeléseket tartalmazott, mint az első, amely inkább csak alapelveket fektetett le. Érdekes, hogy a dunai népek „várhatóan megvalósuló regionális konföderációjáról” beszélnek. Vajon miért számítottak erre ilyen biztosan, holott kitűnik a szövegből, hogy tisztában voltak vele: a nagyhatalmak nem állnak az ilyen formációk mellé. Talán, mert annyira szükségesnek és kézenfekvőnek, valamint minden itteni nép érdekében állónak tűnt ez a megoldás, de ez túlzott naivitásnak bizonyult részükről.

De nemcsak az ifjúság kereste a jövő útjait. Szintén a genfi Világegyház-tanács felhívására 1946. október 17-e és 19-e között Debrecenben is tartottak egy konferenciát, melynek résztvevői határozatban kérték fel az Egyetemes Egyháztanács Magyarországi Bizottságát, tegyen lépéseket arra, hogy „a nacionalizmus válságát és a világkeresztyénségnek ebben a vonatkozásban fennálló tennivalóit egy olyan konferencia vegye vizsgálat alá, amely az érdekelt dunavölgyi kisépek kiküldötteiből ülne össze” (MRZSL 2. f. II. 29. d. 1946 cs. Határozati javaslatok, Debreceni konferencia, 1946. okt. 17–19.). Nincs tudomásunk róla, hogy ez megvalósult volna.

1946-ban az SDG is ezzel a kérdéssel foglalkozott hagyományos virágvasárnapi konferenciáján. Ezen az összegyűlt református diákság egy nyilatkozatot adott ki, melyben megállapították, hogy Közép-Európában tiszta nemzetiségi határok nem vonhatók a keverten élő lakosság miatt, ezért az egymás mellett élő kis népek becsületes együttműködése szükséges, hogy e területen végre béke és nyugalom legyen. Másrészt viszont kijelentették – az előbbi megállapítással furcsa párosításban –, hogy az egy etnikai tömbben élő nemzetiségeknek egy államban kell együtt élniük. Első hallásra ez ellentmondásnak tűnik, de ha jól belegondolunk, van értelme: egy nagy közép-európai államot kellene létrehozni, amelyben a népeket nem szabadlnák szét a határok (TO 1946. Pünkösdi szám 2).

De ezeket a szép terveket a nagypolitika és az 1947. február 10-i Párizsi békeszerződés derékban vágta ketté.

KÖVETKEZTETÉS

Az egyházak közép-európai elképzeléseit a két világháború között két alapvető nagy irányzatba sorolhatjuk: jelen volt egyrészt a revizionista-irredenta álláspont, mely valójában inkább „anti-közép-európai” koncepciónak tekinthető, mivel Magyarországot a régi határai között önálló és független államként képzelte el, másrészt azonban a föderációs eszmének is – amely szerint a közép-európai államok valamilyen államszövetséget alkotnának – voltak hívei szép számmal. Az első a politikai rendszerrel azonosuló, konzervatív egyházi vezetőket – a Balthazar-csoport kivételével – és a szorosan hozzájuk kötődő csoportokat jellemezte, nagyon nagy általánosságban ide sorolhatjuk az idősebb nemzedék tagjait. A második, föderációs megoldás híve – a megállapítást a végletekig leegyszerűsítve – az 1930–40-es évek fiatal reformnemzedéke volt. A katolikus és a protestáns fiatalok elképzeléseit nagy vonásokban párhuzamba állíthatjuk egymással, de ezen az irányzaton belül jóformán annyiféle különböző áramlat létezett, ahányan foglalkoztak a kérdéssel. Azonban a sok azonos vonás – a pángermán és a pánszláv vesze-

delem hirdetése, a fiatalságnak szánt szerep stb. – mellett néhány nagyon lényeges jellemző alapján teljesen elkülöníthetők a katolikus és a protestáns elképzelések, amelyek a felekezeti különbségekben gyökereztek.

Habár mind a két csoport a Duna-völgyi összefogás szükségességét hirdette, alapvető különbség közöttük, hogy ezt mely népek részvételével képzelték el. A katolikusok egyértelműen Nyugat felé fordultak Kelettől elzárkózva, szövetségeseiket mindig a Nyugaton keresték, elsősorban a katolikus Ausztriában – nincs olyan „aktívkatolikus” író, akinél az osztrák szövetség ötlete ne merült volna fel –, de szóba került a szintén katolikus Olaszország és Lengyelország is, illetve Csehszlovákia, azonban a döntően ortodox Romániával vagy Jugoszláviával soha nem terveztek összefogást, csak esetleg ez utóbbi felbomlasztása esetén a katolikus horvátokkal és szlovénokkal. Ezzel szemben a protestánsoknál éppen fordított a helyzet, ők kelet, illetve dél felé tekintettek, szinte egyáltalán nem írtak nyugati szövetségeseikről, főleg nem az Ausztriával való együttműködésről – egyedül Péter Jánosnál, a későbbi tiszántúli református püspöknél merült fel ez –, ellenben Romániával és Jugoszláviával gyakran előkerült a kapcsolatkeresés gondolata. Mi ennek az elhatárolódásnak az oka? Mivel ez a két irányzat tisztán tükrözi a felekezeti csoportokat, mindenképpen vallási okokat kell látnunk mögötte.

A katolikusoknál világos az azonos vallással és szellemiséggel rendelkező népek felé fordulás, időszakunkban olyan jelentős kérdés volt a felekezethez való tartozás, hogy ez legalább olyan súllyal esett latba, mint a nemzetiségi kérdés. De mi indokolja ezt az általános keleti orientációt a protestánsoknál? Feltehetően több okból is következett. Az érthető, hogy egy esetleges szövetség Ausztriával a Habsburg-restauráció képét vetítette előre, mely számukra semmiképpen nem volt kívánatos, ellenben a katolikusokkal, kiknél ez az osztrák együttműködés egyik oka volt, s az is természetes, hogy nem tartoztak volna szívesen egy katolikus többségű államszövetségbe, a nyugati orientáció pedig ezt jelentette volna. De mi a helyzet a keleti és déli szomszédokkal? Feltehetően egyrészt a történelmi hagyományok, a Kelet felé tekintő Bethlen és Bocskai öröksége irányította őket erre, másrészt a protestáns ifjúság körében rendkívül népszerű Karácsony Sándornak, a korszak nagy pedagógusának a Nyugatot elvető eszméi gyakoroltak óriási hatást rájuk (LÁNYI 2000; KONTRA 1995; KARÁCSONY 2001; KARÁCSONY 2002). Harmadrészt az ökumenikus mozgalmak hatását is ide kell sorolnunk, ugyanis ezekben jól működő kapcsolatok és közös munka alakult ki a protestánsok és az ortodoxok között, mind világ-, mind közép-európai viszonylatban, így érthető, hogy inkább ezek felé a baráti jobbot nyújtó csoportok felé kerestek kapcsolatokat.

A másik lényeges különbség a katolikus és protestáns elképzelések között – mely szintén felekezeti beállítottságukból következett –, hogy a kato-

likusok a vallást bekapcsolták a Duna-völgyi politikába, írásaikban gyakran megjelent a katolicizmus mint a közép-európai népek összekötő ereje, illetve a „katolikus államszövetség” kifejezés, bár ez hol kulturális, hol vallási meghatározottságot jelölt. A protestánsok számarányukból és felekezeti megosztottságukból következően természetesen vallásukat nem tekinthették a térség ilyen összekötő jellemvonásának, de burkoltan mégis megjelent náluk is valami hasonló az ortodoxia felé fordulásban. Ezzel az ökumenikus kapcsolatok révén magukat egy vallási táborba tartozónak tekintették, tehát bizonyos szinten az együttműködő vallások náluk is összekötő erőként jelentkeztek, csak itt éppen a „nemkatolikus” jelzővel.

Azt láthatjuk tehát, hogy a katolikus és protestáns reformnemzedék gondolkodásában a felekezeti meghatározottság a leglényegesebb jellemvonás, mely a politikai és gazdasági szempontoknál is nagyobb szerepet kapott terveikben, hiszen a közép-európai politikai és gazdasági helyzet adott volt mindkettő számára, azonban abból kiindulva egészen ellentétes irányban kötöttek ki.

RÖVIDÍTÉSEK

- BH = Budapesti Hírlap
- DV = Diákvilág
- Éb = Ébresztő
- EL = Evangélikusok Lapja
- FM = Fialat Magyarország
- KaSz = Katolikus Szemle
- KoSz = Korunk Szava
- MI = Magyar Ifjúság
- MK = Magyar Kultúra
- MRZSL = Magyar Református Egyház Zsinati Levéltára
- MÚ = Magyar Út
- RF = Református Figyelő
- TO = Tűzoszlop
- ÚK = Új Kor
- ÚM = Új Magyarország

IRODALOM

- A keresztyén ember a válságban. A Magyarországi Ökumenikus Ifjúsági Bizottság első és második konferenciájának anyaga. 1946. Budapest
- A Márciusi Front és Debrecen. 1987. Debrecen
- ARADI Zsolt 1934. Az európai forradalom. Budapest
- ARADI Zsolt 1936. Öt éjszaka. Budapest

- ÁZSÓTH Gyula (szerk.) 1990. Szárszó. Balatonszárszó
- BÉKÉS Gellért 1993. Krisztusban mindnyájan egy. Keresztények egysége – utópia? Pannonhalma
- DENKE Gergely 1993a. Az SDG hazai és külföldi kapcsolatai = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. Without place, 365–402.
- DENKE Gergely 1993b. Az SDG kapcsolata a népi írókkal, a népi mozgalommal, a Márciusi Fronttal és az ellenállással = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. H. n., 403–442.
- DOROMBY Károly 1975. A Vigilia negyven éve. Az első évtized = Vigilia 3. 171–184.
- FÉJA Géza 2003. Márciusi Front. Budapest
- GERGELY Jenő 1977. A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923. Budapest
- GYÖRFFY Sándor (szerk.) 1983. Szárszó 1943. Előzményei, jegyzőkönyve és utóélete. Budapest
- Handbook of the World Alliance. 1930. London–New York–Paris–Berlin
- HAVAS Gábor 1993. Az 1942. és 1943. évi nagy konferenciák = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. H. n., 274–313.
- KARÁCSONY Sándor 2001. A magyar béke. Pécel
- KARÁCSONY Sándor 2002. A magyar demokrácia. Pécel
- KOKAS Elemér (é. n.). A harmadik út. Korunk Szava Népkönyvtára 21.
- KONTRA György 1995. Karácsony Sándor. Budapest
- KÓNYA István 1967. A magyar református egyház felső vezetésének politikai ideológiája a Horthy-korszakban. Budapest
- KORMOS László 1983. A református egyház a magyar politikai életben = Bartha Tibor–Makkai László (szerk.): Tanulmányok a Magyarországi Református Egyház történetéből 1867–1978. Budapest
- KOVÁCS Imre 1980. A Márciusi Front. New Brunswick
- KULIFAY Albert 1993. Az SDG világnézeti előadássorozatai 1922–1948 = Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. H. n., 456–464.
- LÁNYI Gusztáv 2000. Magyarság, protestantizmus, társaslélektan. Budapest
- LENDVAI L. Ferenc 1987. Bevezetés = Lendvai L. Ferenc (szerk.): A magyar protestantizmus 1918–1948. Budapest
- MAKAY Miklós 1941. Ökumenikus Kiskaté. Budapest
- Márciusi Front 1937–1987. 1987. Debrecen
- NÉMETH István 2001. Európai tervek 1300–1945. Budapest
- OTTLYK Ernő 1979. Az egyház története. Budapest
- PAP Béla 1936. A magyarság hivatása a Dunamedencében = Van feltámadás! Az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség Emlékkönyve. Budapest
- PAP László 1992. Tíz év és ami utána következett. Bern–Budapest
- PAPP Zoltán (é. n.). A Dunavölgy és a Horogkereszt. Korunk Szava Népkönyvtára 5.
- PINTÉR István 1987. A Márciusi Front. Budapest

- PINTÉR István (szerk.) 1989. Fél évszázad múltán a Márciusi Frontról. Budapest
- ROUSE, Ruth–NEILL, Stephen Charles 1954. A History of the Ecumenical Movement 1517–1948. Philadelphia
- SALAMON Konrád 1980. A Márciusi Front. Budapest
- SASS Kálmán 1946. Új világ küszöbén. Érmihályfalva
- STEVENSON, Lilian 1941. Towards a Christian International. The Story of the International Fellowship of Reconciliation. London
- Szárszói: az 1943. évi balatonszárszói Magyar Élet tábor előadás- és megbeszéléssorozata. 1993. Budapest
- SZIRMAI Oszkárné 1925. Giesswein Sándor békemunkája = Giesswein Sándor Em-lékkönyv. Budapest
- SZOLNOKY Erzsébet 1994. Giesswein Sándor pályaképe = Demokrácia–keresztény-ség–humanizmus. H. n.
- TÓTH Pál Péter 1983. Metszéspontok. Budapest
- TURI Béla 1935. Külpolitika és királykérdés. Budapest

*Plans of the Catholic and Protestant Youth for the Cooperation of
Central European Peoples in the 1930s*

Resume: Hungary regained consciousness with difficulty from the shock of Trianon. In the following years it was an unambiguous fact for most people that future is only meant by the regaining of territories ceded, the revision. The Churches entirely identified with this idea too – at least in their external manifestations- and became supporters of the governmental irredentist politics. But at the beginning of the 1930s a new generation emerged related to the Churches, which, in contrast, propagated the collaboration of the nations of the Danube basin and the plan to organize them in a union. The ideas of the Catholic and the Protestant youth can broadly be seen as parallel to each other, but so many kinds of different trends were in this tendency as many people dealt with the question. However, beside the same features on the basis of several important traits the Catholic and the Protestant notions can be separated from one another, these rooted in denominational differences. Although both groups advocated the necessity of the Danube basin co-operation, the basic difference between them is how they imagined this, with the participation of which nations. The Catholics unambiguously turned to West, and kept aloof from the East, they always looked for allies in West, first of all in the Catholic Austria. In contrast to this the situation is just reversed at the Protestants. They looked towards East and South, mostly seeking relations with Rumania and Jugoslavia.

Key words: Horthy era, Trianon, Central Europe, churches, ecumenism

Planovi katoličke i protestantske omladine o saradnji naroda Srednje Evrope u tridesetim godinama prošlog veka

Zemlja se veoma teško oporavljala od šoka Trianona. Većini stanovništva bilo je jasno da budućnost leži u vraćanju izgubljenih teritorija, u reviziji. Crkve su delile ovo mišljenje – barem po njihovim javnim nastupima – i podržavali su politiku iredente. Ipak, u tridesetim godinama prošlog veka među crkvenim krugovima se pojavila jedna nova generacija, koja nasuprot politici revizije podržavala ujedinjenje naroda basena Dunava. Mladi katolici i protestanti su uglavnom imali slična ili ista viđenja, iako u nekim crtama se nisu u potpunosti slagale. Ove razlike su uglavnom imali korene u generičnim različitostima dveju crkava. Najveća razlika se mogla uočiti u tome koji narodi bi trebali da pristupe tom ujedinjenom, novom savezu. Katolici su uglavnom gledali na Zapad – prvenstveno na Austriju, potpuno zanemarući Istok. Nasuprot njima, protestanti su gledali ka Istoku i Jugu i uglavnom su tražili savezništvo sa Rumunijom i Jugoslavijom.

Ključne reči: Horti era, Trianon, Srednja Evropa, crkve, ekumenizam

Beérkezés időpontja: 2017. március 02.

Elfogadás időpontja: 2018. február 13.